

ТИҚХММИ

Тошкент Ирригация ва Қишлоқ Хўжалигини
Механизациялаш Муҳандислари Институтини

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ МЕХАНИЗАЦИЯЛАШ
МУҲАНДИСЛАРИ ИНСТИТУТИ**

**“ҚИШЛОҚ ВА СУВ
ХЎЖАЛИГИНИНГ
ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ”**

*мавзусидаги анъанавий XIX - ёш
олимлар, магистрантлар ва
иқтидорли талабаларнинг илмий
- амалий анжумани*

19

***XIX** - traditional Republic
scientific - practical conference of
young scientists, master students
and talented students under the
topic*

**“THE MODERN PROBLEMS OF
AGRICULTURE AND WATER
RECOURCES”**

МАҚОЛАЛАР ТЎПЛАМИ

Тошкент – 2020 йил, 14 – 15 май

МУНДАРИЖА

I – ШЎЪБА

Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан самарали фойдаланиш муаммолари

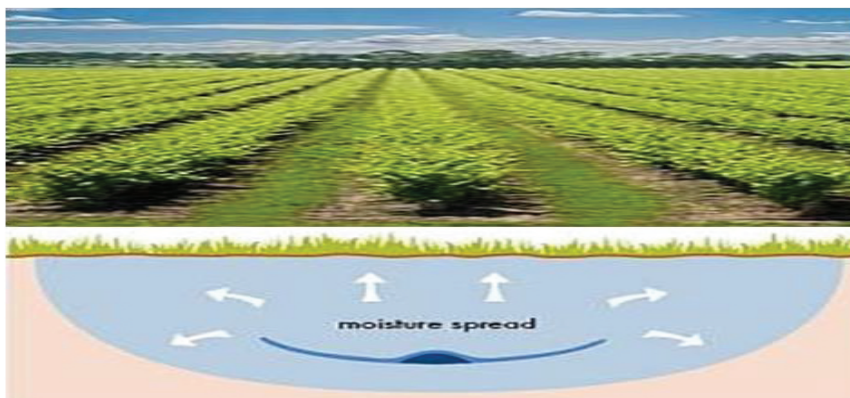
1.	Muslimbekov B. – talaba, Aliyarov J. – talaba, Jo'rayev A. – Geodeziya va geoinformatika kafedrası o'qituvchisi TIQXMMI.	Yerdan va suvdan oqilona foydalanishni tashkil etishda gidroponika usulining istiqbollari	17
2.	Erkinov A. – magistrant., G'ulomov D. - magistrant TIQXMMI.	Ho'jaliklararo kanallarda va sug'orish tarmoqlarda suvdan unumli foydalanish hamda foydali ish koeffitsientini oshirishda zamonaviy innovatsion chora-tadbirlar.	20
3.	G'ulomov D. – magistrant., Erkinov A. – magistrant. TIQXMMI.	Xandam kanalini modernizatsiyalash.	24
4.	Sanoyev X. – talaba TIQXMMI Buxoro filiali., Nakimov Sh. – magistrant TIQXMMI	Polimer komplekslar qo'llab suvtejamkor sug'orish texnologiyalarini takomillastirish (Buxoro viloyat Peshko' tumani misolida)	27
5.	Ҳасанов А.- талаба., Дўстназарова С. – ассистент ТИҚХММИ	Қишлоқ хўжалиги экинларини суғоришда жорий этилган суғоришнинг замонавий технологияларини самарадорлигини таққослаш	30
6.	Jalilov S. – talaba, Imomalieva S. – talaba, Samiyev L. – t.f.f., dots TIQXMMI	Tabiiy o'zanli kanallarni loyihalashni gidravlik hisoblash usullari	35
7.	Саксонов У. -магистрант., Жўраев А. - доценти, к.х.ф.н., Жўраев У.- к.х.ф.ф.док. ТИҚХММИ Бухоро филиали	Бухоро воҳасида ресурстеjamkor суғориш технологияларини қўллаш	40
8.	Турсунова З. – магистрант ТИҚХММИ	Суғориш сувини тежаш йўллари.	45
9.	Турсунова З. – магистрант ТИҚХММИ	Қишлоқ хўжалиги экинларига берилаётган суғориш сувини иқтисод қилиш йўллари	47
10.	Sharifov F. – magistrant TIQXMMI	G'o'za o'simligini yetishtirishda suv tejamkor sug'orish texnologiyalarini qo'llashning ahamiyati	50
11.	Рахмонов Д. – докторант, Мурадов Р. – т.ф.д, профессор в.б. ТИҚХММИ	Адир ерларда ирригация эрозиясига учраган кузги буғдой етиштиришда сувтеjamkor технологияларнинг самарадорлиги	53
12.	Қудратуллоева Б., Жалилов С, Олимжонов Н., Самиев Л.Н. ТИҚХММИ	Магистрал каналларда дарё чўкиндиларини бошқаришнинг экологик аҳамияти	55
13.	Жалилов С., Каримова Д., Олимжонов Н., Мамажонова	Даврий ювилиб турувчи тиндиргичларни конструктив параметрларини такомиллаштириш	59

- қатор ораларининг зичланмаслиги, ирригация эрозиясининг йўқлиги;
- тупроқнинг хаво ва озуқа тартибининг яхшиланиши;
- атроф-муҳитнинг ифлосланмаслиги;

Камчиликлари:

- шўрланишга мойил тупроқларда қўллаш чекланганлиги;
- сизот сувлар минерализацияси юқори ҳудудларда қўллаб бўлмаслиги;
- зовурларни тўсиш натижасида уларнинг ишчи ҳолатини бузилиши;
- суғориш жараёнининг мураккаблиги.

Субирригацияда суғориш усулининг ер устига нисбатан қандай афзаллиги борлигини кўриб чиқсак.

Ер остидан суғоришда сув бериш миқдори 25-30 % гача камаяди, эгат олинмайди. Демак бундан кўриниб турибдики биз учун энг кераклиси ер устидан бериладиган суғориш сувини иқтисод қилиши.

Бу мақоламиздан қуйидаги хулоса келсак бўлар экан озик овқат маҳсулотларига талаб ошиши билан уларга сарфланадиган суғориш сувининг миқдорига ҳам талаб ошар экан лекин суғориш сувининг чекланганлигини инобатга олиб уни иқтисод қилиш йўлларини кўришимиз шарт экан.

Илмий раҳбар: Ш.Ч.Ботиров

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Султанов Т.З., Ибрагимов М.Х., Суюновлар Ш.Н., Сув хўжалиги тизими жадал ривожланмоқда//Irrigatsiya va melioratsiya журнали. – Тошкент, 2019. – № 3(17). – 75 б.
2. Хамидов М.Х., Шукурлаев Х.И., Маматалиев А.Б., Қишлоқ хўжалиги гидротехника мелиорацияси» -Тошкент: «Шарқ» 2008. -408 б.

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ЭКИНЛАРИГА БЕРИЛАЁТГАН СУҒОРИШ СУВИНИ ИҚТИСОД ҚИЛИШ ЙЎЛЛАРИ

Турсунова З. – магистрант ТИҚХММИ

Аннотация.

Орол денгизи бассейнида ўрта 114 км³ га яқин сув шаклландиган бўлса мана шу сувнинг 50 % га яқини Ўзбекистон Республикаси ишлатади. Ўзбекистон Республикаси сув истемолининг 80 % дан ортиғи қишлоқ хўжалик экинларининг сувга бўлган талабани қондириш учун сарфланади. Ўзбекистон Республикасида истемол қилинадиган сувнинг 80 %

га бошқа давлатлардан келади. Демак бундан кўриниб турибдики суғориш сувини иқтисод қилиш лозим.

Марказий Осиё давлатларининг суғорма деҳқончилигини қисқача кўриб таҳлил қилсак, ўртача умумий ҳисобда 7,963 млн.га, шундан Ўзбекистонда 4,3 млн.га яқин майдон суғорилади. Демак Марказий Осиё давлатларининг умумий суғориладиган экин майдонинг 50% дан кўпроғига Ўзбекистон Республикаси эгалик қилар экан. Шу ўринда суғорма деҳқончиликнинг асоси бўлган сув манбаларини кўрсак суғориш майдонига нисбатан нотекис тақсимлан. Орол денгизи бассейнида шаклланаётган сув ресурсларини 100% деб оладиган бўлсак шундан 10% Ўзбекистон ҳиссасига тўғри келади. Манашу Орол денгизи бассейнида шаклланган сувнинг 50% яқини Ўзбекистон ишлатади. Ўзбекистон Республикасининг суғориладиган майдонларнинг сувга бўлган талабининг 20% ни қоплай олади, қолган 80% га яқини Тожикистон, Афғонистон ва Қирғизистон ҳудудида шаклланадиган сувлар ҳисобига қоплайди. Юқоридаги маълумотлардан кўриниб турибдики суғориш суви Ўзбекистон учун муҳим рол ўйнайди. Яни асосий сув манбалари ташқаридан келганлигини инобатга оладиган бўлсак ҳар бир литр сувни тежаб тергаб фойдаланишимиз лозим. Ҳозирги вақтда Республикамиз ҳам суғориш сувини иқтисод қилиш мақсадида бир қатор чора тадбирларни кўрмоқда, бу чиқарилаётган қарор ва фармонларда ҳам кўришимиз мумкин.

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 7-февралдаги ПФ-4947-сон Фармони билан тасдиқланган 2017-2021-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида ҳам киритилган. Яъни иқтисодий ривожлантириш ва либераллаштириш устувор йўналишининг 3.3 Қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантириш ҳақидаги қисмида алоҳида ёритиб берилган. [1]

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 26 октябрдаги ПҚ - 4499 - сонли “Қишлоқ хўжалигида сув тежовчи технологияларни жорий этишни рағбатлантириш механизмларини кенгайтириш чора-тадбирлари тоғрисида” ги қарори.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 26-октябрдаги ПҚ - 4499- сонли “Қишлоқ хўжалигида сув тежовчи технологияларни жорий этишни рағбатлантириш механизмларини кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорига биноан бугунги кунда сув тежовчи технологияларга субсидиялар берилмоқда. Субсидиянинг базавий ҳисоблаш миқдорлари экин майдонининг ҳар бир гектари учун қуйидаги миқдорларда белгиланган :

- томчилатиб суғориш тизимлари учун – 8 млн сўм;
- ёмғирлатиб суғориш тизимлари учун – 4 млн сўм;
- дискретли суғориш учун – 1 млн сўм. [2]

Демак бу ерда этибор берсак кўпроқ томчилатиб суғориш усулига катта аҳамият берилаётганлигини кўришимиз мумкин. Шу ўринда савол туғилади нима учун томчилатиб суғориш усули, қўйидаги суғориш усулларини ўзаро таққослашимиздан бунга жавоб топишимиз мумкин.

Ер устидан суғориш усулига нисбатан солиштирамиз.

Valley ёмғирлатиш қурилмаси

Ёмғирлатиб суғоришда сув бериш миқдори 20-25 % гача камаяди, эгат олинмайди.

Ер остидан суғоришда сув бериш миқдори 25-30 % гача камаяди, эгат олинмайди.

Томчилатиб суғоришда сув бериш миқдори одатдагидан 20-60 % гача камаяди, эгат олинмайди.

Демак бу маълумотдан ҳам кўришимиз мумкинки суғориш усуллари ичида ер устидан суғориш усулига нисбатан томчилатиб суғориш усули суғориш сувини 20-60% гача тежаш имконияти мавжуд экан. Шу сабабли томчилатиб суғориш бўйича тадқиқот ишлари Республикамизда анча олдин бошланган.

Ўзбекистонда томчилатиб суғориш тизимининг ривожланиш тарихи .

➤ Жиззах вилояти Зомин туманида 1975 йилда узумзорларда жорий қилишдан бошланган.

➤ Хоразм вилояти Хива туманида 1977 йилда кумликда экилган боғда жорий қилинган.

➤ Томчилатиб суғориш тизимлари кейинчалик асосан САНИИРИ томонидан ривожлантирилган.

Томчилатиб суғоришни қўллашнинг асосий афзалликлари.

- Экинлар ҳосилдорлиги ортади ва сифати яхшиланади

- Суғоришга ишлатилаётган сув одатдаги усулларга нисбатан 20-60 % гача камаяди
- Меҳнат ва ресурслар сарфи камаяди (культивация қилиш камаяди, техника кам ишлатилади)
- Бериладиган ўғит миқдори 50 % гача камаяди
- Тупроқ эрозияси тўхтайдиган, ер ости суви сатҳи кўтарилиши ва тупроқ шўрланиши камаяди.

Томчилатиб суғоришни қўллашнинг самараси.			
Экин тури	Сув тежалиши, %	Меҳнат сарфининг камайиши, %	Ҳосилдорлик ошиши, %
Пахта	30-40	50-60	90-150
Боғ-токзор	40-60	25-30	20-25
Сабзавот-полиз	50-55	50-60	55-65

Демак юқоридаги маълумотлардан шу нарсани англашимиз мумкинки Республикада сув танқислигининг олдини олишда, қўшимча ер майдонларини ўзлаштиришда, ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилашда, ҳар бир гектар майдон улушига тўғри келадиган ҳосилдорликни оширишда томчилатиб суғоришнинг роли катта экан.

Илмий раҳбар. Ш.Ч.Ботиров

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 7-февралдаги ПФ - 4947-сон Фармони билан тасдиқланган 2017-2021-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. www.lex.uz
2. Ўзбекистон Республикаси президентининг 2019 йил 26 октябрдаги ПҚ – 4499- сонли “Қишлоқ хўжалигида сув тежовчи технологияларни жорий этишни рағбатлантириш механизмларини кенгайтириш чора-тадбирлари тоғрисида”ги қарори. www.lex.uz
3. www.google.com

G'O'ZA O'SIMLIGINI YETISHTIRISHDA SUV TEJAMKOR SUG'ORISH TEKNOLOGIYALARINI QO'LLASHNING AHAMIYATI

Sharifov F. – magistrant TIQXMMI

Annotatsiya

Dunyoda aholi soning oshishi bilan ularning ehtiyojlari ham ortib bormoqda. Insoniyatning ehtiyojlarini qondirish uchun xizmat qilayotgan sug'oriladigan maydonda hosildorlik oshirilishi bilan suvga ham talab oshmoqda lekin bir narsani unitmaslik kerakki sug'orish uchun yaroqli suv miqdori o'ta cheklangan. SHu sababli sug'orish suviga talab oshmoqdami demak sug'orish suvini iqtisod qilish yo'llarini o'ylash lozim. Bu borada Respublikamizda tomchilatib sug'orishni rivojlantirishga qaratilgan ishlarni yuqori baholashimiz mumkin.

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarilishini yanada barqaror rivojlantirish, yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, ularni unumdorligini oshirish, zamonaviy suv tejamkor sug'orish texnologiyalarini sug'oriladigan maydonlarda qo'llash bo'yicha O'zbekistonda ko'plab ishlar olib